

12. Корпоративный менеджмент : учебное пособие для студентов, обучающихся по специальности “Менеджмент орг. ” / И. И. Мазур [и др.] ; под общ. ред. И. И. Мазура и В. Д. Шапиро. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд-во “Омега-Л”, 2008. – 781 с.

Романовский А. А. Корпоративная предпринимательская культура Вуза.

Анализируется понятие интегрированной предпринимательской культуры вуза, изучаются сущность и компоненты корпоративной культуры вуза, специфические культурные ценности вуза, типы корпоративных культур, типы совместной деятельности.

Ключевые слова: *высшее учебное заведение; высшее образование; интегрирована предпринимательская культура вуза; корпоративная культура вуза; предпринимательский вуз.*

Romanovskiy O. O. Corporate entrepreneurial culture of higher education institution.

The concept of integrated entrepreneurial culture of higher education institution is analyzed. The content and components of higher education institution corporate culture, specific cultural values of higher education institution, types of corporate culture and types of joint activities are studied.

Keywords: *higher educational establishment; higher education; integrated entrepreneurial culture of higher education institution; corporate culture of higher education institution; entrepreneurial higher education institution.*

Самійленко А. П.

**ДВНЗ “Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана”**

ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Обґрунтовується ключова роль державного підприємництва при визначенні напрямів соціально-економічного розвитку країни в умовах ринкової трансформації. При цьому підкреслюється, що безпосередньою причиною участі держави в підприємницькій діяльності є об’єктивний процес зростання усупільнення виробництва.

Ключові слова: *підприємницький сектор, підприємницький потенціал, державне підприємництво, приватне підприємництво, усупільнення виробництва, механізм координації.*

Вступ. Необхідність докорінних змін у формуванні конкурентноспроможного підприємницького сектора, посиленні його впливу на вирішення актуальних проблем економічного і соціального розвитку реалізації цілеспрямованої державної політики, сприяння ринковій трансформації економіки не викликає сумнівів. Зміна якісних характеристик соціально-економічного середовища підприємницької діяльності, стимулювання інноваційного характеру перспективних напрямів її розвитку, вимагають переосмислення ролі підприємницького потенціалу держави в стратегії трансформаційних процесів.

Мета статті. Визначити основні теоретичні положення щодо ролі державного підприємництва в умовах трансформації соціально-економічної системи.

Виклад основного матеріалу. Проведення системного аналізу дослідження державного підприємництва містить досить складну задачу, її вирішенню присвячені праці багатьох вчених. В радянський період вищезазначена комплексна задача, як відомо, “вписувалась” в проблематику “системи державно-монополістичного регулювання”, що, як вважалось, реалізується “у створенні державного сектору, який

охоплює ключові для суспільного відтворення галузі, у великих державних закупівлях товарів і послуг, в програмному та індикативному плануванні економіки” [3, с. 36]. Таким чином, мова йшла про те, що, крім створення (і організації функціонування) державного сектора, держава виконує функції по регулюванню приватного сектора. Типовою є позиція російського вченого Дойнікова, згідно з якою “...державне підприємництво є одним з трьох видів втручання держави у виробництво поряд з державною монополією комерційного характеру і державною допомогою у вигляді субсидій для приватного сектора. Державна монополія комерційного характеру слугує в основному фіскальним цілям і встановлюється на реалізацію такої продукції як вибухові речовини, сіль, спирт т.і. Прямі державні субсидії та займи приватному сектору, як і державне підприємництво, застосовуються в тих випадках, коли ринкові сили самі не в змозі забезпечити досягнення цілей розвитку окремим підприємством або народним господарством в цілому” [3, с. 46].

Підприємницька діяльність держави – одна з найбільш типових властивостей високорозвинутих господарських систем. Доля державного сектора не просто залишається значною, але і демонструє тенденцію до розширення в останні роки. Але саме головне – це зміна господарюючої доктрини мінімізації участі держави в економіці більш зваженими теоретичними підходами. Причиною цього стала господарська практика, яка, з однієї сторони, на прикладі індустріально розвинутих країн показала неможливість вирішення задач сучасної економіки без участі держави, а з іншої – на прикладі країн з перехідною економікою, продемонструвала пагубність ігнорування підприємницького потенціалу держави при здійсненні господарських перетворень. Все це і обумовило зміну пріоритетів у дискусії вчених-економістів щодо необхідності участі держави в господарській діяльності до пошуку оптимальних методів такої участі. Здавалося б, такі зміни не значні, але таке корегування має принципове значення. По-перше, такий підхід, хоча і в завуальованій формі, означає визнання неспроможності концепції щодо економічної неефективності держави, а по-друге, задає правильний вектор дослідження проблеми державного підприємництва.

Залучення держави до економічного життя зазвичай пов’язується з недоліками ринкового механізму, з “провалами ринку”, тому її економічна діяльність розглядається в якості доповнення до ринкового механізму координації. Між тим, таке пояснення природи державного регулювання мало в чому сприяє виявленню причин здійснення державою підприємницької діяльності. По-перше, не визначається, чому державне втручання в економіку не обмежується регулюванням завдяки економічним інструментам - податкам і субсидіям. Дати цьому пояснення з позиції теорії суспільних благ також проблематично, оскільки, з однієї сторони, сфера державного підприємництва виходить за рамки сфери надання суспільних благ, а з іншої, переносячи проблему з сфери виробництва в сферу споживання, не розкриває мотивації підприємництва [6, с. 218]. По-друге, розглядаючи держпідприємництво в якості протипаги ринковому механізму, таке пояснення автоматично виводить держпідприємництво за рамки ринкових принципів господарювання, що суперечить господарській практиці.

Яка ж в дійсності мотивація участі держави в підприємницькій діяльності? Аналізуючи державне підприємництво з цих позицій, можна засвідчити, що держава бере на себе підприємницькі функції не через функціональні недоліки ринкового механізму (тут вона може обмежитись заходами економічного і нормативного регулювання), а тоді, коли приватна форма підприємництва не здатна забезпечити

вирішення задач, які постають перед нею. Не випадково державне підприємництво проявляється саме тоді, коли виникає потреба в корінній модернізації продуктивних сил суспільства або оптимізації галузевої структури, що ринок не здатний забезпечити взагалі. Розширення масштабів державного підприємництва завжди спостерігається в періоди економічних криз, коли методи економічного регулювання не можуть забезпечити потрібного ефекту, і саме тоді держпідприємництво стає важливим інструментом подолання народногосподарських диспропорцій. В умовах, коли інноваційна діяльність стає визначальним фактором розвитку економіки, саме державні підприємства стають фундаторами науково-технічної політики.

Таким чином, можна констатувати, що спонукальним мотивом участі держави в підприємницькій діяльності є необхідність координації суспільного відтворювального циклу, особливо в ході якісних змін в структурі економіки, з посиленням взаємозалежності ланок народного господарства і взаємообумовленості їх результатів. Це означає, що безпосередньою причиною участі держави в підприємницькій діяльності є зростання усупільнення виробництва. Виходячи з цього державне підприємництво виступає вже не в якості доповнюючого ринку інструменту регулювання, а самостійного елемента механізму координації, роль якого зводиться до забезпечення сприятливих умов для суспільного виробництва, а мета – у підвищенні конкурентоздатності національної економіки. Отже, в процесі реалізації безпосередньої господарської діяльності державне підприємництво, на відміну від державного регулювання, має функціональну особливість, яка являє собою спосіб досягнення макроекономічних цілей мікроекономічними методами. Все це дає можливість зробити два принципових висновки. Перший полягає в тому, що в умовах значного усупільнення виробництва цілі економічної політики не можуть бути досягнуті тільки методами макроекономічного регулювання. Другий – в тому, що масштаби застосування державного підприємництва визначаються характером поставлених перед ним задач.

Очевидним є те, що державне підприємництво – це інститути, засоби і процес виробництва товарів і послуг державними підприємствами. Враховуючи сутнісні характеристики підприємництва як такого, не важко прийти до висновків, що державне підприємництво не може не відрізнятися специфікою, яка визначається характером його суб'єкта. Мета, способи реалізації, а також критерії ефективності державного підприємництва відрізняються від аналогічних параметрів оцінки приватного підприємництва. Справа у тому, що не для всіх підприємств державного сектора можуть бути застосовані критерії рентабельності та економічної вигоди. У своїй підприємницькій діяльності держава виходить також із загальнонаціональних соціально-економічних інтересів. Держава особливо піклується тими галузями виробництва, які в тій чи іншій мірі пов'язані із забезпеченням національної безпеки.

В контексті вищезазначеного стає можливим виокремлення змістовних характеристик системи державного підприємництва. Але має сенс критично оцінити досить розповсюджену його характеристику, згідно з якою державне підприємництво охоплює практично всі форми державної участі у виробництві.

Характерним є підхід, згідно з яким визначається, що "...однією з важливих форм втручання держави в економіку є державне підприємництво. Вона створює особливий вид підприємницької діяльності, яка здійснюється в рамках державного сектора і пов'язана з участю держпідприємств у виробництві товарів і послуг. Державне підприємництво особливо необхідне в малорентабельних галузях, які традиційно не

мають інтересу для приватного капіталу, але їх розвиток визначає загальні умови відтворення. Це перш за все галузі економічної інфраструктури (транспорт, зв'язок, енергетика)" [6, с. 67].

На наш погляд, в даному аспекті помилково ототожнюються поняття "державне підприємництво" і "державне виробництво". Необхідно зазначити, що перше є особливим видом іншого, має ряд загальних з ним родових ознак. Разом з тим світова практика країн з розвинутою ринковою економікою, охарактеризована в працях вітчизняних авторів, свідчить, що державне виробництво в змістовному плані не зводиться до державного підприємництва, яке, як нам здається, виступає однією з форм подолання суперечності між потенціалом державного виробничого сектора і незадовільним соціально-економічним розвитком його функціонування в інших, непідприємницьких, режимах функціонування. В даному аспекті державне підприємництво може розглядатися як метод підвищення ефективності державного виробництва.

З точки зору мети і функціональної направленості державне підприємництво в перехідній економіці принципових відмінностей не має. Але враховуючи характер і об'єм задач, йому притаманні деякі специфічні риси:

Державне підприємництво повинно бути значно масштабнішим. Про це свідчать такі групи чинників. Перша – це загальна фінансова нестабільність приватного сектора, який не здатний забезпечити мобілізацію необхідних ресурсів. Друга – неохочість приватного капіталу до інвестиційної діяльності через недостатній розмір капіталу та тривалість його окупності. Третя – наявність багатьох нерентабельних підприємств, які потребують фінансової санації й технічної модернізації.

Модифікується його змістовна компонента. В країнах, які характеризуються збалансованою в цілому структурою народного господарства, державне підприємництво націлено на вирішення задач підтримки економічної рівноваги, в той час як в країнах з перехідною економікою його спрямованість буде зміщуватись в бік перетворюючої дії. В країнах з перехідною економікою, які характеризуються відсутністю сталого інституціонального середовища, саме державне підприємництво повинно стати фактором формування нового економічного порядку і норм ринкової поведінки. В цьому випадку в перехідній економіці державне підприємництво виступає не просто одним із інструментів координації відтворювального процесу, а є стержневим елементом господарських і інституціональних перетворень.

Принциповою особливістю державного підприємництва є притаманна процесу господарської трансформації внутрішня суперечність – необхідність розвитку державного підприємництва з одного боку, і скорочення державного сектора економіки – з іншого.

Зрозумілим є те, що масштаби і способи здійснення державної підприємницької діяльності будуть залежати від специфіки діючих факторів. Тому судити щодо результативності переходу до ринку слід не через зміну державного сектора, а за ступенем реалізації поставлених задач. Оскільки українська економіка характеризується наявністю ускладнюючих трансформаційний період факторів (незбалансованість галузевої структури, значна питома вага нерентабельних підприємств і навіть цілих секторів економіки, переважання адміністративних методів управління), то необхідність збереження значного державного сектора в економіці є неминучою. Як свідчить практика, значне скорочення масштабів присутності держави в сфері підприємництва здатне порушити всю господарську систему.

Специфіка державного підприємництва визначається тим, що держава в ринковій економіці не тільки виступає в якості власне підприємця, але і виконує ряд інших важливих функцій. Без аналізу системи економічних функцій сучасної держави в ринковому господарстві важко сподіватися на адекватне визначення його підприємницької іпостасі. Серед пріоритетних функцій державного підприємництва в сучасних умовах слід виділити наступні: 1) оптимізація галузевої структури економіки; 2) раціоналізація використання ресурсів; 3) формування конкурентного середовища.

Реалізація підприємницької функції щодо оптимізації галузевої структури національної економіки пов'язана, насамперед, з перепрофілюванням багатьох існуючих і створенням нових підприємств. Застосування для цього в ринковій економіці економічних заходів щодо мобілізації фінансових ресурсів та координації інвестиційної діяльності в перехідній економіці не дадуть потрібного ефекту. По-перше, самі можливості приватного сектора економіки не відповідають масштабності поставлених задач. По-друге, наявність високої капіталомісткості, тривалого відтворювального циклу і господарський ризик підбивають схильність приватних інвесторів до такої діяльності. Розраховувати на іноземні інвестиції також не приходиться, оскільки вони йдуть туди, де саме держава вже проявила себе в якості активного інвестора. З іншої сторони, слабкість інституціональної організації ринкового господарства значно знижує ефективність економічних методів координації ресурсних потоків, що робить залучення держави в підприємницьку діяльність неминучою. Інакше кажучи, проведення структурних перетворень в перехідній економіці об'єктивно стає прерогативою держави. Та і сам приватний капітал, закликаючи державу до втручання, визнає нездатність проведення необхідних перетворень без участі держави навіть в тих галузях, які мають значний фінансовий потенціал.

Залучення в підприємницький процес державних ресурсів об'єктивно вимагає організації ефективного контролю за їх використанням. Враховуючи характерну для перехідних економік, а тим паче для української, слабкість підприємницької мотивації, контрольна функція набуває великого значення. Очевидним є те, що в такій ситуації найбільш доцільним є застосування директивних методів управління ресурсними потоками і використання в якості форми реалізації держпідприємництва казенного підприємства.

В тій частині підприємницької діяльності держави, яка функціонально спрямована на раціоналізацію використання ресурсів, увага має бути зконцентрована на поліпшенні функціонування державних підприємств. Суть проблеми зводиться до того, щоб, з одного боку, підвищити ефективність державного сектора, а з другого – скоротити фінансовий тягар, який несе держава у зв'язку з виконанням підприємницької функції. Широкий спектр задач, від модернізації виробничого апарату держпідприємств і оновлення асортименту їх продукції до ліквідації нерентабельних виробництв і залучення альтернативних джерел фінансування, основний вектор їх вирішення один - розширення господарської самостійності державних підприємств і мінімізації бюрократичного елементу в управлінні. Для цього можуть бути задіяні такі форми державного підприємництва, як комерціалізація державних підприємств, створення підприємств на базі змішаної власності та ін.

Важливою і одночасно найбільш складною проблемою для перехідних економік є формування конкурентного середовища. Важливою тому, що при відсутності такого середовища лібералізація і приватизація не створюють підприємницької мотивації господарської поведінки, орієнтованої на підвищення ефективності використання

ресурсів і активізацію інноваційної діяльності, а лише трансформують державну монополію у приватну. Складною дана проблема є тому, що при створенні принципово нових господарських інститутів і правил взаємодії учасників ринку, формування конкурентного середовища відчуває сильну дію (і протидію) успадкованих від попередньої системи мотиваційних принципів. Слід зазначити, що розвиток як самих ринків, так і їх інститутів в більшій мірі є результатом не природної їх еволюції, а діяльності держави. Тому посилення ролі держави в умовах радикальних змін господарських відносин і у встановленні нового економічного порядку є неминучою.

Існує ще одна, але не менш значна обставина, яка обумовлює необхідність участі держави в підприємницькій діяльності. Мова йде про те, що середовище господарювання – це не тільки наявність інфраструктурних елементів, але і господарюючий тип взаємодії його суб'єктів, які обумовлені звичками, відпрацьованими в процесі попередньої взаємодії. Виступаючи в якості регулятора господарських взаємовідносин, придбані звички є певною нормою, яка визначає характер поведінки і взаємодії господарюючих суб'єктів, а тому, і тип господарського середовища. Норма поведінки як ринковий інститут має ту особливість, що є надзвичайно стійким інститутом господарського середовища.

Таким чином, в процесі вирішення задач щодо формування конкурентного середовища велика роль належить державному підприємству. Це подолання успадкованого від попередньої економічної системи виробничого монополізму, забезпечення економічного суверенітету учасників ринкового обміну та заохочення конкурентної поведінки. І хоча по кожному з напрямків будуть використовуватись особливі форми і методи державного підприємництва, функціональний його зміст буде одним: державне підприємство повинно виступати в якості врівноважуючої сили по відношенню до всіх учасників ринку.

Мобілізуючи значні ресурси, саме держава через створення нових підприємств здатна швидко і ефективно вирішувати задачі демонополізації ринків, на яких діє обмежена кількість підприємств, а проникнення в галузь обумовлена високими економічними вхідними бар'єрами у вигляді високої капіталомісткості або тривалості відтворювального циклу. Так, державні підприємства можуть бути досить ефективним інструментом проведення соціальної політики в сфері соціально-трудова відносин, впливаючи на рівень заробітної плати і соціальних гарантій, що є істотним фактором стимулювання пошуку більш ефективних способів оптимізації використання виробничих ресурсів (ставка на застосування передової техніки і технології, а не дешевої праці).

Разом з тим, наявний у державного підприємства потенціал здійснення конкурентної політики може бути реалізований на практиці тільки в тому випадку, якщо держпідприємства будуть мати значну ринкову владу, а держава – мати дієві важелі впливу на них. Звідси витікає два принципових висновки. В перехідній економіці базовою моделлю організації галузевих ринків повинна бути олігополія, при якій держпідприємства будуть відігравати роль фактора, який визначає тип стратегічної взаємодії фірм на ринку, який би дав можливість уникнути крайніх форм ринкової поведінки – картелізації і “цінових війн”, в рівній мірі запобігаючи зміцненню конкурентного потенціалу підприємств і становленню ринків в перехідній економіці. Інший висновок полягає в тому, що в перехідній економіці, де регулюючий вплив економічних інструментів обмежений, основною формою реалізації конкурентної

політики повинні стати казенні підприємства, як найбільш ефективний спосіб протидії монопольним проявам.

Основна відмінність державного підприємництва від приватного полягає в тому, що перше, як уже було зазначено, не спрямоване виключно на отримання прибутку, що держава ставить перед своїми підприємствами крім комерційних окремі соціально-економічні задачі. На цю двоїстість вказують окремі дослідники [6, с. 67], відзначаючи, що державні підприємства повинні, по-перше, отримувати прибуток, а по друге, бути інструментом уряду для здійснення національної політики.

Дуалізм розглянутих цілей обумовлений основною суперечністю державного підприємництва, сторонами якого є два аспекти: підприємницький, представлений приватним інтересом комерційного державного підприємства як відокремленого товаровиробника, і державний, який охоплює суспільний інтерес. Формою виразу вищезазначених інтересів стають відповідно комерційні і соціально-економічні цілі державного підприємництва, які знаходяться в діалектичному взаємозв'язку, сутність якого зводиться до наступного: первинність суспільних задач забезпечується наявністю державної власності. Однак в силу “атомізованого” характеру державної власності в умовах ринкової економіки соціально-економічний ефект не досягається поза реалізацією комерційних цілей держпідприємств. Оптимальною може вважатися система державного підприємництва, яка, з однієї сторони, обмежує груповий егоїзм державних комерційних підприємств і, з іншої сторони, не припускає гіпертрофії суспільного інтересу.

Масштаби державного підприємництва в економіці будуть залежати від особливостей національної економіки і тих задач, які перед нею постають. Безсумнівно є лише одне: держпідприємництво припустиме лише в тій мірі, в якій воно сприяє підвищенню загального добробуту і конкурентноздатності національної економіки. А щодо його ефективності, то це питання пошуку оптимальних методів участі держави в підприємницькій діяльності.

Висновки. Обґрунтовано основну суперечність державного підприємництва, істотними моментами якої є два аспекти: підприємницький, представлений приватним інтересом комерційного державного підприємства як відокремленого товаровиробника, і державний, який охоплює суспільний інтерес. Формою виразу вище зазначених інтересів стають відповідно соціально-економічні і комерційні цілі державного підприємництва, які знаходяться в діалектичному взаємозв'язку, сутність якого зводиться до наступного: первинність суспільних завдань забезпечується наявністю державної власності. Однак у зв'язку “атомізованого” характеру державної власності в умовах ринкової економіки соціально-економічний ефект не досягається поза реалізацією комерційних цілей держпідприємств. Оптимальною може вважатися система державного підприємництва, яка, з одного боку, обмежує груповий егоїзм державних комерційних підприємств, а, з іншого, – не припускає гіпертрофії суспільного інтересу.

Використані джерела:

1. Головінов О. М. Загальнотеоретичні засади функціонування державного сектора / О. М. Головінов // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1. – С. 5-17.
2. Длугопольський О. В. Концептуальні засади функціонування державного сектору у глобалізованій економіці / О. В. Длугопольський // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 11-22.
3. Дойников И. В. Государственное предпринимательство : учебник / И. В. Дойников. – М. : “Издательство ПРИОР”, 2000. – 240 с.

4. Кононкова Н. П. Государственный сектор российской экономики: возможности предпринимательства / Н. П. Кононкова // Экономические науки. – 2010. – № 6. – С. 13-16.
5. Савченко В., Шулуc А. Феномен государственного предпринимательства / В. Савченко, А. Шулуc // Российский экономический журнал. – 1997. – № 1. – С. 67-74.
6. Савченко В. Е. Государственное предпринимательство в рыночной экономике / В. Е. Савченко. – М. : “НПО “Экономика”, 2000. – 295 с.

Самийленко А. П. Государственное предпринимательство в условиях трансформации экономической системы.

Обосновывается ключевая роль государственного предпринимательства при определении направлений социально-экономического развития страны в условиях рыночной трансформации. При этом подчеркивается, что непосредственной причиной участия государства в предпринимательской деятельности является объективный процесс возрастания обобществления производства.

Ключевые слова: предпринимательский сектор, предпринимательский потенциал, государственное предпринимательство, частное предпринимательство, обобществление производства, механизм координации.

Samiylenko A. N. State enterprise in conditions of transformation of economic system.

The key role of state enterprise is grounded at determination of directions of socio-economic development of country in the conditions of market transformation. It is thus underlined that direct reason of participation of the state in entrepreneurial activity is an objective process of growth of socialization of production.

Keywords: enterprise sector, enterprise potential, state enterprise, private enterprise, socialization of production, mechanism of coordination.

Сандугей В. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МОДИФІКАЦІЯ СТРУКТУРИ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ПРАЦІ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано вплив глобалізації на структуру та розвиток вітчизняного ринку праці. Визначено основні тенденції подальшого розвитку ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, глобалізація, трудова міграція, іноземні інвестиції, транснаціональні корпорації, інтеграція у європейський освітній простір.

Постановка проблеми. Розвиток усіх сфер економіки будь-якої країни на сучасному етапі супроводжується впливом глобалізаційних факторів. Значним є вплив глобалізації на сферу соціально-трудоких відносин в Україні, що призводить до змін у структурі ринку праці та визначає вектор його подальшого розвитку.

Окремим питанням, що стосуються особливостей функціонування та розвитку ринку праці у відкритій економіці, присвячені наукові праці цілої плеяди вітчизняних вчених: В. Брича, О. Малиновської, Е. Лібанової, Д. Лук'яненка, А. Колота, І. Петрової, Т. Петрової, О. Позняка та ін., проте праці зазначених вчених не є комплексними дослідженнями деформації ринку праці під впливом глобалізаційних факторів.